

A fő ellenvetések

A fő ellenvetések, amelyeket az antant feltételeinek deklarálásának eljárásával és a konkrét ígéretekkel szemben felhozhatunk:

1. Szerbiát elcsüggesztheti, vagy akár ki is egyezhet Ausztriával, és Görögország megtagadhatja a katonai segítséget, amikor erre felszólítják.

Eme ellenvetés megalapozottságának az igazi próbája nem az, amit egy miniszterelnök mond akkor, amikor kitart a lehető legjobb [elérhető] feltételek mellett, hanem azok a kijelentések, amelyeket a saját népéhez intéz. A pontokat, amelyeket egy ilyen nyilatkozatban meg lehet tenni, már fentebb jeleztük a Szerbiára és Görögországra vonatkozó megjegyzéseinknél.

2. Abszurdítás olyan területeket ígérni, amelyeket még nem szereztünk meg.

Ez az ellenvetés már érvényét veszítette, hiszen Szerbiának és Bulgáriának is területi ígéreteket tettünk. Németország és Ausztria már tettek konkrét ígéreteket, és ezekre nem tekintettek abszurdumként, lévén megértették ezek feltételes voltát.

3. A deklaráció lehet, hogy nem biztosítja azonnal Bulgária csatlakozását.

Ezt a kifogást fel lehet vetni békeidőben, azonban súlyos kérdések forognak kockán: a legfontosabb tényezők a háború folytatása szempontjából, amelyek szükségessé teszik, hogy némi kockázatot vállaljunk. A jelen helyzet igen veszélyes, és az a kérdés, hogy hogyan tudjuk kiegyensúlyozni az egyik kockázatot a másikkal.

N. Buxton

C. R. Buxton

11. dokumentum

J. D. Bourchier memoranduma N. Buxtonnak, bizalmas, 1916. január, Bukarest

(MS 951 c.1/12 Special Correspondence, J. D. Bourchier 1909–1920)

Számos jele van annak, hogy Törökország és Bulgária már kimerült a háborúban. Egyik esetben sem szabad figyelmen kívül hagyni ezeket a tüneteket. Törökország esetében nincs lehetőség a politikai

változásra, hacsak meg nem buktatják az uralkodó klikket, ami Németország segítségével tartja magát hatalomban. Ezt csakis katonai kiáltvánnyal [pronunciamento] lehet elérni. Valóban elképzelhető, hogy felkelés tör ki, ha a jelenlegi hiány Konstantinápolyban éhezéssé fajul, ám [valószínűleg] irgalmatlanul elfojtanák. Már megtettek bizonyos előkészületeket az örmény és a görög elemek kiirtásával [extermination], míg a muszlim elemből hiányzik a kezdeményezés és szó nélkül alávetnék magukat a borzalmas szűkölködésnek. A hadseregben kibontakozó mozgalomra nagyon kicsi az esély. Az ifjútörökök számúzték vagy másképpen kiiktatták az elégedetlen elemeket a tisztikarból. A csapatok számára ellátmány a már Németországnak is gabonát szállító Bulgáriából fog érkezni; míg a harci kedvüket tovább fokozzák a csapataink megállításáról szóló kiszínezett jelentések Mezopotámiából, az ANZAC visszavonása és a szövetségesek visszavonulása Szalonikibe.⁴⁵ A katonai puccs lehetőségét így figyelmen kívül hagyhatjuk a török és német tisztek közötti növekvő egyet nem értés ellenére is. Igaz, a törökországi események gyakran minden várakozást megcáfolnak. Válság esetén Németországnak fel kell készülnie arra, hogy hadsereget küldjön Konstantinápolyba, de jelen helyzetben ez valószínűtlennek tűnik. Oroszország Konstantinápolyra vonatkozó követelése állandó akadályát jelenti az antant és Törökország közötti külön megállapodásnak. Ezek a követelések még erőteljesebbek lesznek, ha Oroszország sikerrel jár a mostani bukovinai és galíciai offenzívájában. Ha kudarcot vall, az felbátorítja az ifjútörököket, hogy kitartsanak jelenlegi politikájuknál. Bármi is történjék, nem várható a tárgyalások megkezdése mindaddig, amíg vissza nem nyerjük haderőnk tekintélyét.

Másfelől érdemes komolyan megfontolni Bulgária leválasztásának lehetőségét a központi hatalmakról és Törökországról. Emlékez-

⁴⁵ Bouchier itt a Dardanellák ellen indított sikertelen brit offenzívára (1915. február 19. – 1916. január 9.) utal, ahol elsősorban ausztrál és új-zélandi csapatok küzdöttek, innen ezek közismert elnevezése (ANZAC, azaz Australian and New Zealand Army Corps). Visszavonásuk után az antant Szalonikiben próbált új frontot nyitni, megakadályozandó a központi hatalmak közötti zavartalan összeköttetést, és hogy segítséget nyújtson Szerbiának. A mezopotámiai hadszíntér kapcsán Bouchier valószínűleg a mai Irak területén található Kút (Kut-al-Amara) ostromára gondolt, ahol az oszmán csapatok körbezárták a brit helyőrséget. A britek 1916. április 26-án megadták magukat.

nünk kell arra, hogy Bulgária kizárólag azzal az egyetlen céllal ragadt fegyvert, hogy visszaszerezze Macedóniát, amelyet a Szerbiával kötött megállapodás neki biztosított, és amelyet a bukaresti béke elvett tőle. Semmilyen más indíték nem vitte volna rá a népet vagy a hadsereget, hogy végrehajtsa a Ferdinánd király és miniszterei által kijelölt tervet. Más megfontolások jelen lehettek a király és tanácsadói fejében, de a nemzet csakis Macedóniára gondolt. Megkérdőjelezhetetlenül a közösség nagyobbik része a rokonfajok [kindred races] felszabadítását Oroszország és a nyugati hatalmak segítségével részesítette volna előnyben. Ez a közérzés olyan széles körben elterjedt, hogy a kormány nem mert összehívni a szobranyjét⁴⁶ a megszokott időben (október vége felé) és még a háborúba is úgy lépett be, hogy nem egyezettett a nemzet képviselőivel. Ha így tett volna, biztos parlamenti kudarcra nézett volna szembe. A statárium és a szigorú sajtócenzúra fenntartása mellett a német propaganda aktív bátorításával és a politikusok és a macedóniaiak között a német arany bőkezű szétosztásával az uralmon lévő párt elérte, hogy elfojtsa az ország hangját, s hogy elterjessze, Macedóniát csak a központi hatalmak segítségével lehet megmenteni. Ezzel egy időben német tiszték kerültek a Hadügyminisztériumba és a hadsereg vezetésébe, ahonnan az antanttal szimpatizálókat kirakták. A kormány minden elővigyázatossága ellenére a mozgósítási rendelet kiadása után magától értetődő volt, hogy a parasztkatonák egyáltalán nem adták fel hagyományos tiszteletüket Oroszország iránt és minden lelkesedés nélkül vonultak be. Készen álltak, sőt türelmetlenül harcolni akartak Szerbiával Macedóniáért, de vonakodtak fegyverrel Oroszország vagy Nagy-Britannia ellen vonulni, mely mindig Oroszország mellett foglalt helyet a nép szívében. Bárki, aki tanúja volt az 1912-es mozgósításnak, nem veheti semmibe azt a különbséget, ami most megmutatkozik a tartalékosok viselkedésében. Ám némileg vigasztalta őket az az ígélet, hogy Macedóniát Bulgáriának ígérték az antanthatalmak is, és hogy hazatérhetnek otthonaikba, amint vérrokonjaik felszabadítását elérték.

Úgy tűnik, szükséges felidéznünk ezeket a körülményeket annak érdekében, hogy a jelenlegi helyzetet tisztán lássuk. Az ellenséggel szembe kerülve a csapatok jól küzdöttek, a sikereik csillapítani látszanak az oroszbarát pártok szembenállását, átmenetileg népszerűsége-

⁴⁶ A bolgár nemzetgyűlés neve.

get hoztak a királynak és a kormánynak. A szobrányje, amit a legkésőbbi, még törvényes időpontban hívtak össze, megszűnt ellenálló közegnek lenni és a kormány által követelt dolgokat ellenállás nélkül megszavazza. Azt még meglátjuk, hogy ezeket a forrásokat hogyan fogják előteremteni, s meddig fog kitartani a politikai fegyverszűnet.

Macedónia meghódításának számlája még rendezésre vár, és a vidék, amit már így is kimerített az 1912-es és 1913-as háború, nem tudja kifizetni azt külföldi pénzügyi segítség nélkül. Eddig Németország vállalta a számvevőtiszt szerepét, azonban a nincstelen Törökországgal a másik kezében pillanatnyilag vissza kell fognia bőkezűségét az államokkal és egyénekek szemben. Bulgáriától most azt várják el, hogy gabonával lássa el Németországot és Törökországot is, így számottevő mennyiségű arany került az országba. Azonban az élelmiszerek ára óriásit nőtt és a kormány hamarosan rá fog kényszerülni, hogy megtiltsa a kukorica kivitelét. Más termékek árai, mint a bőr, a különböző fémek stb. megduplázódtak vagy megháromszorozódtak, és Bulgária képtelen ellátni magát az újonnan meghódított területekről, amit szó szerint megkopasztottak a németek és az osztrákok.

Így elkerülhetetlennek látszik a nagyon komoly gazdasági válság; a velejáró elégedetlenség egyenlő mértékben növekedni fog a macedóniai hadjárat keltette lelkesedés csökkenésével. Az éhes emberek megszűnnek a németeket és osztrákokat mennyek küldte jótéveőnek tekinteni és fel fog merülni bennük, hogy megszabaduljanak tőlük s valahogy véget vessenek a háborúnak. A németek arrogáns és tapintatlan viselkedése (alacsonyabbrendűnek tekintik a bolgárokat) már így is kezdett terhes lenni a népnek, amely legjobb esetben is csak mély aggodalommal figyel a külföldiek jelenlétét.

Nincs többé olyan indok, amiért Bulgáriának továbbra is el kellene viselnie a németeket, vagy amiért folytatnia kellene a háborút. Macedónia annektálásával elérte azt a célját, amiért fegyvert ragadott. Nincs számára olyan elképzelhető indíték, amiért a vérét kellene hullatnia a Kostantinápolyra és Kis-Ázsiára vonatkozó német tervek előmozdítása érdekében, ami, ha megvalósul, csupán egy korridorállam megalázó pozíciójába süllyesztené őt. Nincs oka folytatni a harcot, kivéve azt a félelmet, hogy az antanthatalmak győzelme maga után vonná Macedónia elvesztését és ott idegen uralom létesítését. Amennyiben biztosítani tudnánk egy ilyen végeredmény ellenkezőjéről, a hűsége mostani szövetségesei iránt, amely nem

érzelmi alapon, rokonságon vagy valláson nyugszik, hirtelen aláaknázódna. Nemzeti céljai most Dobrudzsa egy részének visszaszerzésére, kereskedelmi kijáratként Kavála megszerzésére és az Európa által garantált Enosz–Mídiá vonal visszaállítására korlátozódnak. Dobrudzsát illetően Románia kész engedményeket tenni, ha Bulgária változtat politikáján. Kaválát csupán a tengeri hatalmak egyetértésével lehet megszerezni. Az Enosz–Mídiá vonal visszaállításához Németország soha nem fog hozzájárulni, mely, mint azt sok bolgár sejtí, titkos megállapodásba foglalta ezt a Portával Törökországnak a Marica-völgyért járó kárpótlás fejében.

Ezek az egyszerű megfontolások elég nyilvánvalók a legtöbb bolgár számára. A logikus és elkerülhetetlen következmény ama erősödő tendencia kell legyen, hogy elhagyják a központi hatalmakat és megegyezést keresnek az antanttal. A változás első jelei talán a békéért való agitáció formáját fogják öltetni, és a múltból megítélve ezt a hadsereg részéről várhatjuk. A tavaszi vetés időszaka közvetlenül előttünk áll, s a parasztkatonák felteszik a kérdést: miért tartják távol őket a földjeiktől most, hogy Macedóniát megnyerték maguknak? Ha az elégedetlenségük nem ölt igazi alakot tavasszal, valószínűleg 1913-hoz hasonlóan majd a nyár folyamán fog, amikor az aratás közeledtével a kormány azzal a választással nézett szembe, hogy vagy általánosan leszereli [a hadsereget], vagy azonnal betör Macedóniába. Ma Macedóniát megszerzték, így kizárólag a béke lesz az egyetlen követelés, hacsak a nyugati hatalmak ismét le nem rohanják a területet azzal a valós vagy feltett szándékkal, hogy visszaállítsák a szerb uralmat. Erős vágyakozás van mind a hadseregben, mind a nép körében Drinápoly és Trákia visszaszerzésére, amit oly súlyos áron szereztek meg, és amit végül Törökország elcsent tőlük. Ám Németország közbeavatkozott vétőjával, amit előkelő körökbeli barátai támogatni is fognak. A magatartásuk az antanthatalmak melletti reakciót fog kiprovokálni, amelyek segítségével a nemzeti program teljes megvalósítása elérhetetlen.

Hogy a reakció először a béke, azután pedig az antanthatalmak érdekében fog megjelenni, gyakorlatilag biztos. Az viszont, hogy ezek a hatalmak tudják-e, hogyan profitáljanak belőle, azt nehéz előre látni. Az első pillanattól kezdve alábecsülték Bulgária szerepét a világégésben, míg Németország pontosan felmérte azt. Bulgária dezertálása a központi hatalmak oldaláról még most is tönkre tenné Németország ázsiai és afrikai ambícióit, s megadná a jelet Romániá-

nak és Görögországnak az antanthoz való csatlakozásra. Egy ilyen *volte face* jelenleg csupán mint számba vehető lehetőség van jelen, minthogy a hatalom mostani birtokosai, akik Oroszországot illetően veszélyeztetik a jövőt, nem fognak könnyen engedni szorításukból. De legalább tanácsos lenne az antanthatalmaknak hagyni a helyzetet beérni és tartózkodni a felesleges és indokolatlan provokációktól. A „büntető” intézkedéseknek mindenféle katonai jelentőség híján csupán bősztító hatása lenne, mint a kelet-angliai partvidék német bombázásának.

12. dokumentum

Megjegyzések a felmerülő kérdésekről, ha Bulgária hajlandó különbékét kötni (írta: Henry Noel Brailsford)

(MS 951 c.26/4 Balkans Jan. – Mar. 1917)

1. Katonai kérdések

Meg kellene-e próbálnunk hathatós segítséget nyújtani Bulgáriának a központi hatalmak ellen vagy elégedjünk-e meg a nagyon jóindulatú semlegességével?

A Bulgáriát a különbéke megkötésére ösztönző legfőbb indíték a háborús fásultság lesz és az, hogy egyre nehezebben tudja a földműveseit rábírní a küzdelem folytatására. A tiltakozások valószínűleg nem annak szólnak, hogy a németek oldalán harcoljanak, hanem hogy egyáltalán tovább harcoljanak. Ha ez így van, ugyanilyen erősen ellenezni fogják, hogy a mi oldalunkon harcoljanak, annál is inkább, mert számukra a „mi oldalunk” a gyűlölt szerbek és románok oldalát jelenti. Világos tehát, hogy a különbéke csak akkor lehet vonzó számukra, ha a harcok azonnali végét jelentené. Ha aktív segítséget kérünk tőlük, a tárgyalások valószínűleg sikertelenek lesznek.

A bolgár őszinteség próbája lesz, hogy készek-e megengedni nekünk, hogy a teljes területüket igénybe vegyük a hadműveleteinkhez, különösen a vasútvonalaikat. Azonnal fel kell adniuk Üszküb, Niš és más kulcsfontosságú pontok birtoklását.

Internálniuk kellene-e az összes németet Bulgáriában? Amennyiben lehetséges, kívánatos lenne, de lehet, hogy veszélyeztetné a Romániában lévő csapataik biztonságát.